

YAKIN DENİZ HAVZALARINDAKİ JEOPOLİTİK GELİŞMELER VE TÜRKİYE

Fahrettin TEPEALTI*

Atf: Tepealtı, Fahrettin. "Yakın Deniz Havzalarındaki Jeopolitik Gelişmeler ve Türkiye", *Sosyologca*, Sayı 30 (2025), s. 119-136.

ÖZ: Tarihsel süreçte devletler arası güç mücadelesi her alanda olduğu gibi denizel alanlarda da yaşanmış; bölgesel veya küresel iktidar iddiasındaki güçler bu alanlarda hakimiyet kurmaya çalışmıştır. Özellikle kıyısı bulunan denizlerde egemenlik arayışında olan devletler, zamanla hakimiyet alanlarını genişletmek için kıyısı bulunmayan denizleri de bu arayışlarına eklemiştir. Bu çerçevede Karadeniz ve Akdeniz'e kıyısı bulunan Türkiye de kıyısı bulunmayan yakın deniz havzalarındaki jeopolitik rekabeti yakından izlemekte ve menfaatlerini korumak gayesiyle gelişmelere müdahil olmaktadır.

Coğrafi konumları dikkate alındığında Hazar Denizi, Basra Körfezi ve Kızıldeniz havzaları, Türkiye'nin doğal ve tarihi hinterlandında yer alan yakın deniz havzaları olarak değerlendirilebilir. Bu çalışmada söz konusu sahalarda özellikle son dönemde hız kazanan jeopolitik gelişmeler, Türkiye eksenli olarak ele alınmış ve Türkiye açısından bir fırsat-tehdit değerlendirilmesine tabi tutulmuştur. **Anahtar Kelimeler:** Türkiye, Hazar Denizi, Basra Körfezi, Kızıldeniz, Jeopolitik.

Geopolitical Developments in Near Sea Basins and Türkiye

ABSTRACT: Throughout history, interstate power struggles have occurred in maritime domains, as in every other area; powers claiming regional or global power have sought to establish dominance in these areas. States seeking dominance, particularly in coastal seas, have gradually expanded their dominance by including landlocked seas in their pursuits. Within this framework, Türkiye, with coastlines on the Black Sea and the Mediterranean, closely monitors geopolitical competition in nearby coastal basins and intervenes in developments to protect its interests.

Given their geographical locations, the Caspian Sea, Persian Gulf, and Red Sea basins can be considered near-sea basins within Türkiye's natural and historical hinterland. This study examines the geopolitical developments in these areas, which have accelerated particularly recently, with a focus on Türkiye, and presents an assessment of opportunities and threats for Türkiye.

Keywords: Türkiye, Caspian Sea, Persian Gulf, Red Sea, Geopolitics.

Makale Türü : Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi : 10.06.2025

Kabul Tarihi : 08.08.2025

* Doç. Dr. İzmir Bakırçay Üniversitesi, fahrettin.tepealti@bakircay.edu.tr, ORCID: 0000-0002-6602-0640.

Giriş

Geo (yer, arz) ve Policy (siyaset) sözcüklerinden meydana gelen jeopolitik, bir ülkenin coğrafi konumundan kaynaklı “milli politikası” anlamına gelmektedir. Uygulamada kullanılışı M.Ö. 500'lere kadar uzanan jeopolitik kavramı, siyasi eylem ve bu eylemin gerçekleştiği mekân arasındaki ilişkiyi ifade etmektedir.¹ Jeopolitik terimini modern anlamda kullanan ilk kişi olan İsveç kökenli coğrafyacı Rudolf Kjellén'e göre jeopolitik, “Devletin coğrafi bir bütün olarak hareket etme bilimidir.”² Klasik jeopolitik yaklaşımlar, devletlerin hedef sahalarda egemen olması ve büyüebilmesi için gerekli coğrafi faktörlere odaklanırken Soğuk Savaş döneminde ortaya çıkan eleştirel jeopolitik ise coğrafi özelliklerden ziyade beşerî özelliklerin etkisini ön plana çıkarmıştır. Bu çerçevede Halford Mackinder'in Kara Hakimiyet Teorisi, Alfred Mahan'ın Deniz Hakimiyet Teorisi ve Nicholas J. Spykman'ın Kenar Kuşak Teorisi, Soğuk Savaş öncesi başlıca jeopolitik teorilerken Yoshihiro Francis Fukuyama'nın Tarihin Sonu Teorisi, Samuel J. Huntington'ın Medeniyetler Çatışması Teorisi ve Zbigniew Brzezinski'nin Büyük Satranç Tahtası Teorisi ise Soğuk Savaş sonrası öne çıkan jeopolitik teorilerdir. Türkiye'nin bu teorilerdeki yeri ve önemi dikkate alındığında “stratejik değerde bir ülke” olduğu söylenebilir.

Türkiye'nin taşıdığı bu jeopolitik değerın ortaya çıkmasındaki başlıca etken şüphesiz coğrafi konumudur. Asya ve Avrupa kıtalarında toprakları bulunan Türkiye, aynı zamanda Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarının birbirine en yakın olduğu kara parçası özelliğindedir. Ayrıca kritik önemdeki Boğazlara sahip olan Türkiye, bir yarımada ülkesidir. Bu sayede Türkiye, Karadeniz ve Akdeniz havzalarındaki gelişmelere doğrudan taraf olurken coğrafi konumunun ve tarihsel müktesebatının bir sonucu olarak kıyısı bulunmayan yakın deniz havzalarındaki gelişmeleri de yakından takip edebilmektedir. Bu çerçevede Türkiye, Hazar Denizi, Basra Körfezi ve Kızıldeniz havzalarındaki jeopolitik gelişmeleri stratejik önemde değerlendirmekte ve gerekli durumlarda müdahil olmaktadır.

Türkiye'nin yakın deniz havzaları konumundaki bu sahalarda çok taraflı ve sert bir rekabet yaşanmaktadır. Hazar Havzası'nda Rusya, İran ve Türki Cumhuriyetler üzerinden bölge dışı büyük güçlerin mücadelesi dikkati çekerken Basra Körfezi ve Kızıldeniz havzalarında ise ABD ana aktör konumundadır. Basra Körfezi'nde bölgedeki müttefikleriyle küresel enerji arzını ve İran'ı kuşatmayı önceleyen politikalar izleyen ABD, Kızıldeniz Havzası'nda ise İsrail'in güvenliğini ve kendine rakip uluslararası güçleri baskılamayı temel hedef olarak belirlemiştir. Görüldüğü üzere El-Cezire olarak isimlendirilen Arap Yarımadası'nın doğu ve batı kıyıları oldukça sert bir mücadeleye sahne olmaktadır. Türkiye de söz konusu havzalardaki bu çok aktörlü rekabete katılarak mevcut ve gelecekteki menfaatlerini korumak amacıyla politikalar geliştirmektedir.

Türkiye'nin Yakın Deniz Havzalarındaki Güç Rekabeti

Türkiye, kıyısı bulunan Karadeniz ve Akdeniz havzalarının yanında yakın deniz havzaları konumundaki Hazar Denizi, Basra Körfezi ve Kızıldeniz havzalarındaki jeopolitik gelişmelerle de yakından ilgilidir. Bölgesel ve küresel güçlerle rekabet şeklinde süren bu mücadele dinamik karakterli yapısı nedeniyle özellikle son dönemde hızlı gelişmelere sahne olmaktadır.

Hazar Denizi Havzası

¹ Veli Köroğlu, “Jeopolitik ve Jeopolitik İlminin Nüfus Unsuru Açısından Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri”, Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 1/1 (2004), s. 27.

² Ufuk Can Keküllüoğlu & Kamala Valiyeva, “Klasik Jeopolitik Teorilerin Perspektifinden Türkiye'nin Jeopolitik İzdüşümü”, Working Paper Series, 3/3 (2022), s. 44.

Deniz seviyesinin 27 metre altında yer alan Hazar Denizi, 78.000 kilometreküplük hacmi ile diğer denizlerle bağlantısı olmayan dünyadaki en büyük su kütesidir.³ İsmi, eski Arapçada “Barış” anlamına gelen Hazar, geçmişte olduğu gibi günümüzde de bölgesel ve küresel aktörlerin güç mücadelesine sahne olmaktadır.⁴

Türkiye, tarihi ve kültürel bağları olan Hazar Havzası ile daima yakından ilgilenmiştir. SSCB’nin dağılması sonrası dönemde bir anda kuzeydoğusunda bağımsızlığına kavuşmuş beşi Türk kökenli sekiz yeni devletle karşı karşıya kalan Türkiye, bölgeye olan ilgisini artırmıştır. Toplumda yeni bir etnisite anlayışının gelişmeye başladığı bu yıllarda “Adriyatik’ten Çin Seddi’ne Türkçe konuşan halklar” söylemi de giderek yaygınlaşmıştır.⁵ Dış politikada duygusal bir yaklaşımın hâkim olduğu bu dönemde Türkiye, bölgeyle ilişkilerini yoğunlaştırabilmek ve karşılıklı faaliyetlerde eşgüdümü sağlayabilmek amacıyla 1992 yılının başında Türk İş Birliği ve Kalkınma Ajansı’nı (TİKA) kurmuştur.⁶ TİKA, ilerleyen yıllarda Türkiye’nin hinterlandında yer alan sahalara yönelik dış politikasındaki en önemli araçlardan birine dönüşecektir.

Soğuk Savaş sonrası dönemde Hazar Havzası, sahip olduğu zengin hidrokarbon kaynakları ile dünya gündeminde giderek daha fazla yer bulmuş ve bölgede üretilen petrol ve doğal gazın uluslararası pazarlara ulaştırılması stratejik bir ihtiyaç olarak ortaya çıkmıştır. Bölgedeki enerji kaynaklarının tüketicilere ulaştırılabilmesi için geçiş ülkelerine ihtiyaç duyulması, Hazar Havzası’ndaki mücadeleyi daha karmaşık bir hale getirmiştir. Ancak bu noktada Hazar’a kıyısı bulunan ülkelerin çözmesi gereken öncelikli sorun, Hazar’ın statüsünün belirlenmesidir.

Hazar’ın statüsünün belirlenmesi, Sovyetler Birliği’nin dağılması sonrasında ortaya çıkan bölgedeki en önemli sorunlardan biridir. Soğuk Savaş döneminde Hazar, büyük bölümü SSCB’nin ve güneydeki küçük bölümü İran’ın olmak üzere iki devletin egemenliğindeyken; SSCB’nin dağılması sonrasında kıyıdaş ülke sayısı Rusya ile İran’ın yanına Kazakistan, Türkmenistan ve Azerbaycan’ın eklenmesiyle beşe yükselmiştir. Bu yeni durum yaklaşık 400.000 kilometre karelik alana ve 80.000 kilometreküplük hacme sahip olan Hazar’da paylaşım sorununu gündeme getirmiştir. Söz konusu sorunun temelini ise Hazar’ın göl veya deniz statülerinden hangisine göre paylaşılacağı oluşturmaktadır. Çünkü Hazar, deniz statüsünde değerlendirilirse kıyıdaş devletler kendilerine ait karasuları ve kıta sahanlığındaki deniz kaynaklarından dilediği gibi istifade edebilecek ancak göl statüsünde değerlendirilirse Hazar’ın tamamı kıyıdaş devletlerin ortak malı sayılacağı için tüm kaynaklar bu devletler arasında eşit olarak paylaşılacaktır. Fakat Hazar’ın sahip olduğu coğrafi özellikler göl veya deniz olarak değerlendirilmesini güçleştirmektedir. Hazar’ın yeryüzündeki en büyük kapalı havza olması deniz olarak kabulünü; yüzölçümünün Karadeniz’den bile büyük olması ve Volga-Don Kanalı vasıtasıyla Karadeniz’e bağlanması ise göl olarak kabul edilmesini zorlaştırmaktadır. Hazar’ın statüsü konusunda kıyıdaş devletler, bölgedeki zengin hidrokarbon kaynaklarından azami pay alabilecekleri statüyü talep eden yaklaşımlar sergilemektedir. Çünkü dünyanın en büyük üçüncü petrol ve doğal gaz deposu konumundaki

³ Meftun Metin, *Politik ve Bölgesel Güç Hazar*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2004, s.15.

⁴ Hazar Denizi’ne kıyısı bulunan ülkelerle Kafkaslar, Özbekistan, Afganistan, Tacikistan ve Kırgızistan’ı kapsayan Hazar Havzası, Brzezinski tarafından “Avrasya Balkanları” olarak adlandırılmıştır. Bkz: Zbigniew, Brzezinski. *Büyük Satranç Tahtası: Amerika’nın Önceliği ve Bunun Jeostratejik Gerekleri*, çev., Ertuğrul Dikbaş ve Ergun Kocabıyık, İstanbul: Sabah Kitapları, 1998, s.113.

⁵ Graham E. Fuller, “Turkey's New Eastern Orientation”, in *Turkey's New Geopolitics*, ed. Graham E. Fuller and Lan O. Lesser, London: Routledge, 1993. p.45.

⁶ Mustafa Aydın, “Türkiye’nin Orta Asya Politikaları”, *Beş Deniz Havzasında Türkiye*, der., Mustafa Aydın, Çağrı Erhan, Ankara: Siyasal Kitabevi, 2006, s.3-9.

Hazar'dan elde edilecek kazanımlar toplam nüfusları 250 milyonu bulan kıyıdaş devletler için stratejik önemdedir.⁷

Hazar'ın statüsü konusunda kıyıdaş devletler farklı görüşlere sahiptir. Rusya, başlangıçta Hazar'ın göl statüsünde olduğunu savunurken ortak kullanımı öngören bu tezi İran dışındaki kıyıdaş devletler tarafından kabul görmeyince tutumunu değiştirmiş ve 1996 yılında kıyıdaş devletlere 45 yıllık ekonomik bölge tanınmasını kabul edeceğini açıklamıştır. Hazar'daki hidrokarbon kaynaklarının Azerbaycan ve Kazakistan'ın istediği gibi kıyı uzunluğunu esas alan milli sektörler temelinde paylaşmayı kabul eden Rusya, deniz yüzeyininse ortak kullanımından yanadır.⁸ İran ise SSCB'nin dağılmasıyla ortaya çıkan devletlerin SSCB'nin mirasçısı olduğunu ve bu nedenle Hazar'ın statüsü konusunda SSCB ile İran'ın 1921 ve 1940 yıllarında yaptıkları paylaşım antlaşmalarının geçerliliğini koruduğunu savunmaktadır. Dolayısıyla İran'a göre Hazar, göl statüsündedir ve sahip olduğu tüm doğal kaynaklar kıyıdaş devletler tarafından eşit olarak paylaşılmalı; üçüncü devletlerse bölgeden yararlanmamalıdır. İran'ın bu tutumunu tavizsiz şekilde sürdürmesi, sahip olduğu kıyı uzunluğu ile kıyı alanlarındaki rezerv miktarlarının düşüklüğüyle ilgilidir. Azerbaycan, Kazakistan ve Türkmenistan ise Hazar'ın deniz statüsünde olduğunu ve kıyı uzunluğu esasına göre milli sektörler ayrılmasını savunmaktadır.⁹ Hazar'ın statüsü konusunda yaşanan anlaşmazlık, bölgenin sahip olduğu hidrokarbon kaynaklarının çıkarılmasına ve Hazar geçişli olarak tüketici ülkelere taşınmasına yönelik çalışmaları zorlaştırmaktadır.

SSCB'nin dağılması sonrası dönemde bölge ülkeleri Hazar'ın statüsü konusunda nihai bir anlaşmaya varamasalar da Hazar'da üretilen hidrokarbon kaynaklarının uluslararası pazarlara taşınmasına yönelik projeler gündeme gelmiş ve bazıları uygulamaya geçirilmiştir. Bu amaçla bölgede gerçekleştirilen en önemli proje, Hazar petrolünü Azerbaycan ve Gürcistan geçişi ile Türkiye üzerinden uluslararası piyasalara ulaştıran Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) petrol boru hattıdır. Azerbaycan'ın bağımsızlığına kavuşması sonrasında hayata geçirdiği ilk büyük proje olan BTC ile Hazar petrolü, ilk kez Rusya'nın kontrolü dışındaki bir güzergâh üzerinden tüketici ülkelere ulaştırılmıştır. Resmi açılışı 13 Temmuz 2006'da yapılan ve "Asrın Projesi" olarak adlandırılan hatla günlük 875 bin varil petrol, Adana'nın Ceyhan Limanı'ndan tankerlere yüklenerek uluslararası pazarlara sevk edilmektedir.¹⁰ Azerbaycan, Gürcistan ve Türkiye'nin iş birliğiyle bölgede hayata geçirilen bir diğer proje de Bakü-Tiflis-Erzurum (BTE) doğal gaz boru hattıdır. "Beyaz Akım" olarak da ifade edilen BTE doğal gaz boru hattıyla Azerbaycan'ın Şahdeniz sahasından çıkarılan doğal gaz, Tiflis üzerinden Erzurum'a taşınmaktadır. Türkiye bu hatla günlük 10-14 milyon metreküp doğal gaz almakta ve bu miktarın günlük 250 bin metreküpünü yeniden ihraç (re-export) yöntemiyle Yunanistan'a satmaktadır. Böylelikle Türkiye, doğal gaz ihraç eden bir ülkeye dönüştüğü gibi Hazar doğal gazı da ilk kez Rusya'nın kontrolü dışında Avrupa pazarına ulaşma imkânı bulmuştur.¹¹ Azerbaycan ile Türkiye'nin geliştirdiği bir diğer doğal gaz boru hattı projesi ise 12 Haziran 2018'de açılışı yapılan Trans Anadolu doğal gaz boru hattıdır (TANAP). Gürcistan geçişli bu proje ile Azerbaycan doğal gazı Türkiye'de 20 ilden geçerek Yunanistan sınırına ulaşmakta ve burada Yunanistan alt yapısına bağlanan hatla Avrupa ülkelerine taşınmaktadır.¹² Hazar doğal gazının bölge dışına taşınmasına yönelik son girişimse Türkmenistan doğal gazının İran

⁷ Alaeddin Yalçinkaya, Kafkasya'da Siyasi Gelişmeler: Etnik Düğümünden Küresel Kördüğümüne, Ankara: Lalezar Kitabevi, 2006, s. 220.; Fahrettin Tepealtı, "Boru Hatları Ulaşımı ve Potansiyelinin Türkiye'nin Siyasi Coğrafyasındaki Etkileri ve Önemi", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2009, s.78-80.

⁸ Bircan Dokuzlar, Dünya Güç Dengesinde Yeni Silah Doğal Gaz: Orta Asya'dan Avrupa'ya, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2006, s.95-97.

⁹ Tepealtı, "Boru Hatları", s.80.

¹⁰ Tepealtı, "Boru Hatları", s. 164-165.

¹¹ Tepealtı, "Boru Hatları", s. 195-197.

¹² "TANAP", 13 Nisan 2025, <https://www.tanap.com/tanap-projesi>

üzerinden swap (takas) yöntemiyle Türkiye'ye ve Avrupa pazarlarına ulaştırılmasına yöneliktir. Yapılan anlaşma sayesinde Türkiye, gaz tedarikçilerini çeşitlendirdiği gibi tarihinde ilk kez sınırı bulunmayan bir ülkeden boru hattı sistemiyle doğal gaz ithal etmiş olacaktır.¹³

Hazar Havzası'ndaki en büyük sorunların başında Azerbaycan ve Ermenistan ihtilafına sahne olan Dağlık Karabağ gelmektedir. Temelleri 20. yüzyılın başına kadar uzanan bu sorun, SSCB'nin dağılmasıyla bağımsızlıklarını kazanan Azerbaycan ve Ermenistan arasında sıcak çatışmalara neden olmuştur. 1991'den itibaren Karabağ'daki Azerbaycan topraklarını işgal eden Ermenistan, 1992 yılında Hocalı'da büyük bir katliam gerçekleştirmiştir. 1994 yılında AGİT Minsk grubunun aracılığında başlatılan uzun süreli müzakerelerde ilerleme sağlanamamış ve 27 Eylül 2020'de başlayan Dağlık Karabağ Savaşı, Azerbaycan'ın kesin zaferi ile sonuçlanmıştır. Türkiye'nin büyük desteğini gören Azerbaycan ile ABD, Fransa, Yunanistan ve İran'ın desteğini alan Ermenistan arasındaki savaş 44 gün sürmüş ve Rusya'nın arabuluculuğunda yapılan bir antlaşmayla Ermenistan, 30 yıldır işgal altında tuttuğu topraklardan çekilmek zorunda kalmıştır. Antlaşmaya göre Azerbaycan'ın, Ermenistan'ın Karabağ'la bağlantısını sağlayan Laçın Koridoru'nu; Ermenistan'ın ise Nahcivan'la Azerbaycan arasında bağlantı sağlayan Zengezur Koridoru'nu açması kararlaştırılmış; ancak Azerbaycan Laçın Koridoru'nu açmasına rağmen Ermenistan taahhüdünü yerine getirmek konusunda isteksiz davranmıştır.¹⁴ Ancak uluslararası konjonktürün etkisiyle Ermenistan daha yapıcı bir tutum takınmak zorunda kalmış ve ABD'nin arabuluculuğunda Azerbaycan ile bir anlaşmaya varmıştır. 8 Ağustos 2025'te Beyaz Saray'da imzalanan antlaşma,¹⁵ iki ülke arasındaki barış sürecinde bir dönüm noktası olmuştur. 9 maddelik bu antlaşmayla Ermenistan, Zengezur Koridoru'ndaki arazi üzerinde ABD'ye 99 yıllığına münhasır özel geliştirme hakları vermeyi kabul etmiştir. Buna göre "Uluslararası Barış ve Refah için Trump Rotası" (TRIPP) adı verilecek 43 km uzunluğundaki bu hat üzerindeki arazi, ABD tarafından demir yolu, petrol, gaz, elektrik ve fiber optik hatların geliştirilmesi için bir konsorsiyuma kiralanacaktır. Ayrıca söz konusu koridorla Azerbaycan, 32 km uzaklıktaki Nahcivan ile bağlanacak ve böylece Türkiye ile Azerbaycan arasında doğrudan ulaşım sağlanabilecektir. Böylelikle İran ve Rusya topraklarından geçmeden Türkiye'den Orta Asya ülkelerine mal ve insan taşımacılığı yapmak mümkün olacaktır. Antlaşmaya göre Ermenistan yasalarına tabi olacak güzergâh boyunca ABD, güvenlik amacıyla asker konuşlandıramayacaktır.¹⁶ ABD'nin Güney Kafkasya'daki etkisini artıracak bu antlaşmaya başta İran olmak üzere Rusya ve Çin tepki göstermektedir.

İran'ın bölgede izlediği politikalar göz önüne alındığında Azerbaycan aleyhine ittifaklar içinde yer aldığı görülmektedir. İran'ın bu yöndeki motivasyon kaynağı ise yaklaşık 25 milyon Azerbaycan Türkünün yaşadığı Güney Azerbaycan'dır. İran'ın siyasi sınırları içinde yer alan ve Türkçe konuşulan bu bölgenin Azerbaycan'la uzun bir sınırının bulunması İran'ı, "Birleşik Azerbaycan" endişesiyle politikalar geliştirmeye sevk etmektedir. Bu çerçevede İran, Azerbaycan-Ermenistan çatışmalarında açık biçimde Ermenistan'ı desteklemiş ve kuzey

¹³ AA (Anadolu Ajansı), "Türkmen Gazı, Türkiye'nin Enerji Koridoru" Rolünü Güçlendirecek", 17 Şubat 2025, <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/turkmen-gazi-turkiyenin-enerji-koridoru-rolunu-guclendirecek/3484200>

¹⁴ Ömer L. Taşcıoğlu, "İkinci Karabağ Savaşı ve Sonuçları", Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 25/2 (2023), s.555-556.

¹⁵ Anlaşma metni için bkz: President of the Republic of Azerbaijan, Joint Declaration signed on meeting between President of Azerbaijan and Prime Minister of Armenia held in Washington, 9 Ağustos 2025, <https://president.az/en/articles/view/69572>

¹⁶ BBC News, 8 Ağustos 2025, "Zengezur Koridoru hakkında neler biliniyor?", 3 Ekim 2025, <https://www.bbc.com/turkce/articles/c5yp2kw3142o>

sınırlarında Azerbaycan'a mesaj niteliğinde askeri tatbikatlar yapmıştır.¹⁷ Ayrıca İran, ulusal güvenliğine bir tehdit ve "bölgede NATO varlığı için bir zemin" olarak gördüğü Zengezur Koridoru'nun açılmasına da şiddetle karşı çıkmaktadır.¹⁸

Türkiye, Hazar Havzası'nın önemli bir bölümünü oluşturan Türki Cumhuriyetler ile yakın ilişkiler geliştirmeyi ve iş birliğini artırmayı temel öncelikleri arasında değerlendirmektedir. Bu amaçla SSCB'nin dağılması sonrası dönemde bölgeye yönelik ilgisini yoğunlaştıran Türkiye, Türk Devletleri Teşkilatı'nın (TDT) kurulmasına öncülük etmiştir. 2009 yılında Nahçıvan Antlaşması ile kurulan teşkilat, siyasi, ekonomik, eğitim ve kültür alanları başta olmak üzere hemen her alanda iş birliğini geliştirmeyi amaçlayan beş üye ve dört gözlemci ülkeden oluşmaktadır. Türkiye, Azerbaycan, Kazakistan, Özbekistan ve Kırgızistan üye ülkelerken Macaristan, Türkmenistan, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) ve Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (ECO) ise gözlemci statüsündeki katılımcılardır. Sekreteryası İstanbul'da bulunan TDT, ilki 20 Ekim 2011'de Almatı'da sonuncusu ise 6 Kasım 2024'te Bişkek'te olmak üzere toplam 11 zirve toplantısı gerçekleştirmiştir.¹⁹ TDT bünyesinde önemli ilerlemeler kaydedilmesine rağmen son dönemde teşkilatın üç önemli üyesinin GKRY ile kurduğu ilişkiler Türkiye ve KKTC tarafından dikkatle takip edilmektedir. Kazakistan, Türkmenistan ve Özbekistan, 3-4 Nisan 2025'te Avrupa Birliği (AB) ile Semerkant'ta gerçekleştirdikleri zirvede KKTC'nin tanınmaması çağrısı yapan BM Güvenlik Konseyi'nin 541 ve 550 sayılı kararlarına bağlı kalacaklarını ilan etmiş ve adadaki tek meşru devlet olarak değerlendirdikleri "Kıbrıs Cumhuriyeti" nezdinde büyükelçi ataması yapmışlardır.²⁰ Söz konusu gelişmelerin AB'nin Orta Asya'daki beş Türk devlete 12 milyar avro yatırım yapacağını açıklamasından sonra yaşanması dikkat çekicidir.

Hazar Havzası, tarih boyunca ticaret yolları açısından stratejik bir geçiş güzergahı olmuştur. Çin'den başlayıp Orta Asya'yı kat eden tarihi İpek Yolu, Hazar'ın kuzeyi ve güneyinden geçen iki ana rotayı takip ederek İstanbul'a ulaşmıştır. Çin, aynı güzergâh üzerinde doğu-batı ticaretini yeniden canlandırmak amacıyla 2013'te "Kuşak Yol Girişimi" adını verdiği bir proje başlatmıştır. Ulaşım, enerji ve altyapı alanları başta olmak üzere çeşitli alanlarda küresel ağlar oluşturmaya amaçlayan bu girişim kapsamında on yılda yetmişten fazla ülkede çeşitli projeler yürütülmektedir. 155 ülkenin katıldığı ve dünya nüfusunun yaklaşık %70'ini kapsayan Kuşak Yol Girişimi (BRI), 6 ana kara güzergahı ile Deniz İpek Yolu'ndan oluşmaktadır. Çin'den Avrupa'ya uzanan güzergahlar içinde öne çıkanlarsa, "Yeni Avrasya Kara Köprüsü (NELB)" ve "Çin-Orta Asya-Batı Asya Koridoru (CCAWAC)" olarak isimlendirilenlerdir. NELB güzergahı, Çin'in Sincan Uygur Özerk Bölgesi'nden başlayarak Hazar Denizi'nin kuzeyinden Kazakistan ve Rusya'nın batısına, oradan da Doğu Avrupa ve Almanya'ya kadar uzanan bir demir yolu ağıdır. CCAWAC güzergahı ise Çin'in kuzeyindeki Şian kentinden başlayarak Sincan'a, oradan Kırgızistan, Özbekistan ve Türkmenistan üzerinden Hazar Denizi bağlantısıyla Kafkaslara geçen ve Türkiye'yi kat ederek Balkanlar ve Orta Avrupa'ya uzanan bir hattır. Ayrıca girişim kapsamında Hazar Denizi'nin güneyinden Afganistan ve İran geçişli olarak Türkiye'ye bağlanan alternatif bir güzergâh da planlanmaktadır.²¹ Görüldüğü gibi "Yeni İpek Yolu" olarak adlandırılan Kuşak Yol Girişimi

¹⁷ Cemil Hasanlı, Soğuk Savaşın İlk Çatışması İran Azerbaycanı, İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 2005; Yalçınkaya, Kafkasya'da Siyasi Gelişmeler, s.143.

¹⁸ BBC News, "Zengezur Koridoru: İran projeye neden karşı çıkıyor?", 6 Ekim 2023, <https://www.bbc.com/turkce/articles/c1r4nr42w14o>

¹⁹ Türk Devletleri Teşkilatı, Organizasyon, 2025, <https://www.turkicstates.org/tr>

²⁰ BBC News, "Kazakistan, Türkmenistan ve Özbekistan Kıbrıs Cumhuriyeti'ne Neden Elçi Atadı?", 08 Nisan 2025, <https://www.bbc.com/turkce/articles/cnv5z8p402go>

²¹ AA (Anadolu Ajansı), "Kuşak ve Yol Girişimi: Çin'in Yükselen Güç Stratejisinin Temel Taşı", 16 Ekim 2023, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/kusak-ve-yol-girisimi-cinin-yukselen-guc-stratejisinin-temel-tasi/3021633>

açısından Hazar Havzası ve Türkiye, stratejik önemdedir. Dolayısıyla büyük umutlar yüklediği bu projeden istediği verimi almak isteyen Çin'in Hazar Havzası'ndaki gelişmelere kayıtsız kalması düşünülemez. Bu nedenle Çin'in 22 Nisan 2025'te Cammu Keşmir'de yaşanan bir saldırı sonrasında başlayan ve sıcak çatışmaya dönüşen Pakistan-Hindistan krizinde açıkça Pakistan'dan yana taraf olması doğal bir gelişmedir. Çünkü Çin tarafından Kuşak Yol Girişimi'nin pilot ülkesi olarak görülen Pakistan'ın istikrarı, söz konusu proje için hayati önemdedir. Bu noktada Çin ile Türkiye'nin bölgedeki menfaat ve önceliklerinin örtüştüğü söylenebilir.

Basra Körfezi Havzası

Arap Yarımadası ile güneybatı İran arasında konumlanan Basra Körfezi, Hürmüz Boğazı vasıtasıyla Hint Okyanusu'na açılmaktadır. Basra Körfezi'nin yaklaşık alanı 241 bin kilometrekare; genişliği ise 55-340 km arasındadır.²² Körfez; İran, Umman, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE), Katar, Bahreyn, Suudi Arabistan, Kuveyt ve Irak gibi dünya çapında önemli hidrokarbon üreticileri ile çevrilidir.

Basra Körfezi, sahip olduğu petrol ve doğal gaz rezervleri ve üretimi nedeniyle küresel ölçekte stratejik öneme sahiptir. Basra Körfezi'nden günde yaklaşık 18,2 milyon varil petrol ihraç edilirken bu miktarın 17 milyon varili tankerlerle Hürmüz Boğazı'ndan geçerek ABD, Avrupa ve Doğu Asya gibi büyük pazarlara gönderilmektedir. Ayrıca dünya genelinde taşınan doğal gazın %18'ine karşılık gelen 3,5 milyar kübik feet doğal gaz da LNG tankerleriyle Hürmüz Boğazı'ndan geçerek ihraç edilmektedir.²³ Basra Körfezi'nin sahip olduğu hidrokarbon kaynakları ve bu rezervlerin kontrolü, bölge ve bölge dışı ülkelerin müdahil olduğu çok sayıda anlaşmazlığa ve çatışmaya neden olmaktadır. İran-Irak Savaşı (1980-1988), I. Körfez Savaşı (1990-1991) ve II. Körfez Savaşı (2011), esas nedeni bu çerçevede değerlendirilebilecek başlıca çatışmalardır.

Basra Körfezi'ne en uzun kıyısı bulunan ülke, İran'dır ki bu sebeple burası "Pers Körfezi" olarak da adlandırılmaktadır. İran'da 1979 yılında yaşanan İslam Devrimi, Orta Doğu'nun genelinde olduğu gibi Basra Körfezi'nde de jeopolitik bir kırılmaya neden olmuştur. Devrim öncesi dönemde Suudi Arabistan'la birlikte ABD'nin bölgedeki en yakın müttefiklerinden olan İran, devrimden sonra Amerikan karşıtı politikalar izlemeye başlamıştır. Bu çerçevede İran, 12 Mart 1979'da CENTO²⁴ ittifakından ayrılmış ve 3 Kasım 1979'da hem ABD ile yaptığı savunma antlaşmasını hem de 1921 tarihli SSCB-İran Dostluk Antlaşması'nın 5. ve 6. maddelerini iptal etmiştir.²⁵ Yeni dönemde alınan bu kararlar, İran'ın devrim ihracı odaklı yayılcı bir politika izleyeceğinin işareti olmuştur.

İran, tarih boyunca Doğu asker devlet geleneğinin temsilcisi olarak aynı coğrafya içinde farklı devlet/hanedan adları altında hüküm sürmüş ve farklı etnik hakimiyetler altında yaşamasına karşın "İranlılık" kimliğini korumuş ve bölge halklarını bu kimlik altında toplamıştır.²⁶ İran'ın mezhebi reflekslerle hareket etmesinin bir sonucu olarak Şii nüfusun yoğun olduğu ve devrimin hemen sonrasında 8 yıl savaştığı komşusu Irak, ülkenin dış

²² Britannica, 2025, Persian Gulf.

²³ Strauss Center, 11 Nisan, 2025, <https://www.strausscenter.org/strait-of-hormuz-oil-in-the-persian-gulf/>

²⁴ Eski adı Bağdat Paketi olan CENTO (Central Treaty Organization), Türkiye, İran, Irak, Pakistan ve Birleşik Krallık'ın, Orta Doğu'da Sovyet etkisinin yayılmasını önlemek amacıyla kurduğu bir savunma teşkilatıdır.

²⁵ Tayyar Arı, Geçmişten Günümüze Orta Doğu Siyaset Savaş ve Diplomasi, İstanbul: Alfa Yayınları, 2005, s.533.

²⁶ Yüksel Yıldırım, Siyasetin Milli Kimlik Oluşumuna Etkisi: Yakın Doğu'da Türk, İran ve Arap Kimlikleri, iç Tarih ve Uygarlık İstanbul Yıllığı: 16 / Devlet-Toplum Ayrımı ve Otorite, İstanbul: Doğu Kitabevi, 2024, s.35-59.

siyasetinde merkezi bir konuma sahiptir.²⁷ İran'ın bölgede başta Irak olmak üzere yayılcı politikalar izlemesi, tarihi rakibi Türkiye ve Körfez ülkeleriyle rekabete neden olmuş; zaman zaman bölgede siyasi gerilim yükselmiştir. Ancak aralarındaki mevcut sınır 1639'daki Kasr-ı Şirin Antlaşması ile çizilen İran ile Türkiye arasında ciddi sayılabilecek bir kriz yaşanmamıştır. Aksine Türkiye, İran'dan önemli miktarda petrol ve doğal gaz ithal ederken; İran'dan her yıl artan sayıda turist çekmektedir. İran'ın maruz kaldığı uluslararası yaptırımlar ve izolasyon çabalarına rağmen iki ülke arasındaki dış ticaret hacmi giderek yükselmektedir.

İran'ın Orta Doğu'da en yüksek seviyede gerilim yaşadığı ülke ise ABD'nin koşulsuz desteğine sahip olan İsrail'dir. Birbirlerine olan hasımlıklarını bölgedeki faaliyetlerine meşruiyet sağlamak için kullanan iki ülke başta Lübnan'da olmak üzere vekil güçleri vasıtasıyla mücadele halindedir. Ancak İsrail'in 13 Haziran 2025'te İran'a karşı başlattığı geniş çaplı hava harekâtı gerilimi başka bir seviyeye taşımış ve böylece iki ülke arasında ilk kez doğrudan sıcak temas gerçekleşmiştir. İsrail'in "Yükselen Aslan" adını verdiği bu saldırılar 12 gün boyunca sürmüş ve İran'ın başta nükleer tesisleri ve askeri unsurları olmak üzere stratejik yapıları hedef alınmıştır. İsrail'in İran'a yönelik bu saldırılarında Genelkurmay Başkanı ve Devrim Muhafızları Ordusu komutanı da dahil olmak üzere otuza yakın üst düzey askerle 11 nükleer fizikçi hayatını kaybetmiştir.²⁸ İran, çatışmaların ilk günlerinde büyük bir zafiyet sergilemiş ancak daha sonra İsrail'e orta menzilli balistik füzeler ve ilk defa kullandığı süpersonik füzelerle karşılık vermiştir. İsrail'in saldırıları başta Tahran olmak üzere ülke geneline yayılırken İran, ağırlıklı olarak başkent Tel Aviv ve liman kenti Hayfa'yı hedef almıştır.

Şekil-1: İsrail-İran arasındaki karşılıklı saldırılara hedef olan sahalara²⁹

²⁷ İran'ın bu tutumunun yansımalarını İran jeopolitiğin en önemli teorisyenlerinden biri kabul edilen İzzetullah İzzeti'nin "İran ve Bölge Jeopolitiği" isimli eserinde görmek mümkündür.

²⁸ Haydar Oruç, İsrail ile İran Arasındaki "12 Gün Savaşının" Bütüncül Analizi, Kriter Dergisi, Temmuz-Ağustos 2025, Sayı:103. <https://kriterdergi.com/dosya-iran-israil-savasi/israil-ile-iran-arasindaki-12-gun-savasinin-butuncul-analizi>

²⁹ Omar Zaghoul, İsrail-İran arasında karşılıklı saldırılar, 24 Haziran 2025, <https://www.aa.com.tr/tr/info/infografik/46663>

İsrail'in, İran'daki nükleer alt yapıya hedeflediği oranda zarar verememesi üzerine ABD, çatışmalara müdahil olarak 22 Haziran 2025'te İran'ın Fordo, Natanz ve İsfahan nükleer tesislerini sığınak delici özel bombalarla vurmuştur. Söz konusu saldırının hemen ardında da ABD Başkanı Trump, iki ülkeye ateşkes çağrısında bulunmuş ve 24 Haziran itibarıyla ateşkes sağlanmıştır. Böylelikle "12 Gün Savaşı" olarak isimlendirilen İsrail ve İran arasındaki sıcak çatışmalar sona ermiş ve taraflar arasındaki gerilim önemli ölçüde düşmüştür.³⁰

Basra Körfezi'nde önemli gelişmelerin yaşandığı diğer bir ülke Irak'tır. 1979 yılından 2003 yılına kadar Saddam Hüseyin iktidarının hâkim olduğu ülke, söz konusu dönemin büyük bölümünü savaşlarla geçirmiştir. 1980 yılında İran'la 8 yıllık bir savaşa giren Irak, 1990 yılında ABD öncülüğündeki askeri koalisyonla ve 2001 yılında yine ABD liderliğindeki ittifakla yaptığı Körfez savaşlarına taraf olmuştur. İran savaşı sonrasında Saddam Hüseyin, Körfez ülkelerinin petrol fiyatlarını düşük tutmasına tepki göstermiş ve Kuveyt'in Irak'a ait bölgelerden petrol çıkardığını iddia etmiştir. Irak'ın uğradığı zararın tazmin edilmemesini gerekçe gösteren ve ülkesinin Kuveyt üzerinde tarihten gelen hakları olduğunu savunan Saddam Hüseyin, 2 Ağustos 1990'da Kuveyt'i işgal ve bir hafta sonra da ilhak ettiğini duyurmuştur. Bu işgal sonrasında dünya petrol rezervinin %20'sine sahip hale gelen Irak'a yönelik tepkiler artmış ve BM Güvenlik Konseyi, Irak askerlerinin Kuveyt topraklarından şartsız ve derhal çekilmesini talep eden bir karar almıştır. Bu kararın ardından ABD liderliğindeki 33 ülkeden oluşan koalisyon, Irak'a karşı "Çöl Fırtınası" adı verilen bir kara harekâtı başlatılmış ve 100 saat süren operasyonun ardından büyük kısmı yok edilen Irak ordusu, Kuveyt'ten çekilmek zorunda kalmıştır.³¹ Aldığı ağır yenilginin ardından Saddam Hüseyin, İran'la yapılan savaş sırasında düşmanla iş birliği yaptıkları gerekçesiyle Irak'ın kuzeyindeki Kürt nüfusu hedef almış ve Halepçe'de büyük bir katliam gerçekleştirmiştir. Bu olaydan sonra bölgedeki Kürt sivilleri korumak gerekçesiyle ABD, "Huzuru Temin Harekâtı" başlatılmış ve bu kapsamda 36. Paralelin kuzeyi "uçuşa yasak bölge" ilan edilmiştir. Bu uygulamanın Irak'ın kuzeyinde bir Bölgesel Kürt Yönetimi'nin ortaya çıkmasında ve PKK'nın başta Kandil olmak üzere bölgeyi üs edinmesinde büyük etkisi olmuştur.

ABD, kitle imha silahları ürettiği bahanesiyle 20 Mart 2003'te Irak'a yeniden saldırmış ve II. Körfez Savaşı başlamıştır. ABD-İngiltere önderliğindeki uluslararası koalisyonun gerçekleştirdiği kısa operasyon sonrasında Irak ordusu dağılmış ve Baas rejimi sona ermiştir. ABD'nin 11 Eylül saldırılarından sorumlu tuttuğu El Kaide terör örgütünün varlığını gerekçe göstererek Irak'taki askeri operasyonları takip eden yıllarda da sürmüş; 2007'nin sonunda başladığı geri çekilme işlemlerini 2011 yılının sonunda tamamlayan ABD, ardında büyük bir enkaz bırakarak Irak'tan ayrılmıştır. Uzun yıllar ağır yaptırımlara maruz kalan, mezhep savaşlarına sahne olan ve fiilen üç parçaya bölünen Irak'ta bu süre zarfında önemli kısmı çocuklar olmak üzere 1 milyondan fazla insan hayatını kaybetmiştir.

ABD, Irak'tan çekilmesine rağmen Orta Doğu'daki askeri varlığını Katar, Bahreyn, Kuveyt, Suudi Arabistan, BAE, Mısır, İsrail, Suriye, Ürdün, Irak ve Umman'daki üsleri sayesinde sürdürmektedir. Açık kaynaklardan ulaşılan bilgilere göre, ABD'nin bölgedeki 11 ülkede yer alan 46 askeri üssünde yaklaşık 54 bin asker görev yapmaktadır. ABD'nin Körfez'deki en büyük askeri üssü, 1996 yılından bu yana kullandığı ve çoğunluğu hava kuvvetlerine mensup

³⁰ Milli İstihbarat Akademisi (MİA), İsrail ile İran arasında yaşanan bu sıcak çatışma dönemini inceleyen "12 Gün Savaşı ve Türkiye için Dersler" başlıklı bir rapor yayımlamıştır. İlgili rapor için bkz: Milli İstihbarat Akademisi (MİA), 12 Gün Savaşı ve Türkiye için Dersler, Ağustos 2025, <https://t.co/rs5m1M3mOb>

³¹ TASAM (Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi), "1. Körfez Savaşı", 2025: https://tasam.org/Files/Icerik/File/1_K%C3%B6rfez_Sava%C5%9F%C4%B1_pdf_1690c694-7b42-41e3-9699-2159ac18bb8f.pdf

10 bin askerin görev yaptığı Katar'daki El-Udeyd Hava Üssü'dür.³² ABD'nin Körfez'de en fazla asker konuşlandığı ülke 10 binden fazla personelle Kuveyt iken; Orta Doğu'daki en büyük deniz gücü kabul edilen ABD'ye ait 5. Filo ise Bahrein'dedir. Söz konusu filo, Basra Körfezi, Umman Körfezi, Kızıldeniz ve Hint Okyanusu'nu kapsayan yaklaşık 2,5 milyon kilometrekarelik bir operasyon alanından sorumludur. Ayrıca Hürmüz Boğazı, Süveyş Kanalı ve Babü'l Mendeboğazı'ndaki üç stratejik nokta da 5. Filonun görev alanı içindedir. ABD, BAE'de savunma iş birliği anlaşması kapsamında yaklaşık 5 bin askeri personel bulundururken Körfez'in en büyük ülkesi olan Suudi Arabistan'daki askeri üssünde yer alan personellerini 2003 yılında Katar'a kaydırmıştır. ABD'nin 2011 yılında çekildiği Irak'ta ise 9 üste görev yapan yaklaşık 5 bin askeri bulunmaktadır.³³ Görüldüğü üzere ABD, her ne kadar jeopolitik ağırlık merkezini Güneydoğu Asya'ya kaydırsa da çeşitli gerekçelerle stratejik önem atfettiği Orta Doğu'daki askeri mevcudiyetini sürdürmektedir.

Basra Körfezi, petrol ve doğal gaz odaklı uluslararası iş birliklerine sahne olmasının yanında son dönemde bir ticaret koridoru projesiyle de gündeme gelmektedir. Irak'ın Basra vilayetinde yapımı devam eden ve tamamlandığında Orta Doğu'nun en büyük limanı olacak olan Al Faw Limanı'nı merkeze alan Kalkınma Yolu Projesi (KYP) ile Basra Körfezi'nin Irak üzerinden Türkiye'ye bağlanması öngörülmektedir. Proje kapsamında 1.176 km yüksek hızlı yük ve yolcu taşımacılığı yapabilen demir yolu hattı ile 1.190 km otoyol yapılması ve bu sayede Asya ile Avrupa arasında yeni bir ticaret koridoru oluşturulması amaçlanmaktadır. Ayrıca söz konusu güzergâh boyunca sanayi bölgeleri ve modern şehirlerin kurulması, fiber optik altyapı ile yeni petrol ve doğal gaz boru hatlarının inşa edilmesi de planlanmaktadır. Yaklaşık 25 milyar dolara mal olması beklenen projenin finansmanı için Katar ve BAE gibi Körfez ülkelerinin desteği hedeflenmektedir.³⁴ Bu çerçevede Nisan 2024'te Türkiye, Irak, Katar ve BAE, Kalkınma Yolu Projesi'nde iş birliğine yönelik dörtlü mutabakat zaptı imzalamıştır.³⁵ Kalkınma Yolu Projesi'nin devam eden inşa süresinin 5 yıl olması ve projenin ana unsuru konumundaki Al Faw Limanı'ndaki ilk rıhtımın açılışının 2025 yılı sonunda yapılarak KYP güzergahındaki ürün akışının başlatılması beklenmektedir. Projenin hayata geçmesiyle Süveyş Kanalı üzerinden 35 gün; Ümit Burnu üzerinden 45 gün süren nakliye süresinin bu hatla 25 güne düşeceği öngörülmektedir. Projenin tamamlanma tarihi olan 2030 yılına gelindiğinde Türkiye'nin Irak'a yönelik ihracatının 20 milyar dolara ulaşması beklenmektedir.³⁶

³² Ancak Katar, topraklarındaki bu ABD askeri varlığına rağmen 9 Eylül 2025'te İsrail'in hava saldırısına maruz kalmıştır. Başkent Doha'da toplantı halindeki üst düzey Hamas üyelerini hedef alan saldırıda 6 kişi hayatını kaybetmiştir. ABD ve İngiltere'nin destek verdiği iddia edilen saldırıya başta Katar olmak üzere birçok ülke "egemenlik ihlali" gerekçesiyle tepki göstermiştir. Körfez'deki güvenlik algısını kökünden sarsan bu saldırıyla ilgili olarak ABD Başkanı Trump, kesinlikle tekrar etmeyeceği yönünde açıklama yapmış ve İsrail Başbakanı Netanyahu'ya 29 Eylül 2025'teki Beyaz Saray ziyareti sırasında Katar Başbakanı'na özür telefonu açtırmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz: AA (Anadolu Ajansı), "Trump, İsrail Başbakanı Netanyahu'yu Beyaz Saray'da kabul etti", 29 Eylül 2025, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/trump-israil-basbakani-netanyahuyu-beyaz-sarayda-kabul-etti/3702531>

³³ TRT HABER, "ABD Ortadoğu'daki Üslerini Güçlendiriyor", 27 Ekim 2023, <https://www.trthaber.com/haber/dunya/abd-ortadogudaki-uslerini-guclendiriyor-807470.html>

³⁴ T.C. Ticaret Bakanlığı, "Kalkınma Yolu Projesi", (Aralık 12, 2024); Nuh Yılmaz, "Kalkınma Yolu Projesi'nin Irak ve Ortadoğu Jeopolitiğine Etkisi", Ulaştırma ve Altyapı, 1 (2024), s.39-40.

³⁵ AA (Anadolu Ajansı), "Türkiye, Irak, Katar ve BAE Arasında "Kalkınma Yolu" Mutabakat Zaptı İmzalandı", 22 Nisan 2024, <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/turkiye-irak-katar-ve-bae-arasinda-kalkinma-yolu-mutabakat-zapti-imzalandi/3199092>

³⁶ AA (Anadolu Ajansı), "Kalkınma Yolu Projesi ile Türkiye-Irak ticaretinde 20 milyar dolar hedefi", 19 Nisan 2024, <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/kalkinma-yolu-projesi-ile-turkiye-irak-ticaretinde-20-milyar-dolar-hedefi/3196302>; AA (Anadolu Ajansı), "Kalkınma Yolu ile nakliye süreci 25 güne

Kızıldeniz Havzası

Kızıldeniz, Mısır'ın Süveyş kentinden güneydoğuya doğru yaklaşık 1.930 km uzanarak Aden Körfezi ve oradan da Arap Denizi'ne bağlanan bir iç denizdir. Batıda Mısır, Sudan ve Eritre; doğuda Suudi Arabistan ve Yemen; kuzeyde Ürdün ve İsrail; güneyde ise Cibuti ve Somali'yle sınırı bulunan Kızıldeniz, yaklaşık 450 bin kilometrekarelik bir alana sahiptir.³⁷ Tarih boyunca deniz taşımacılığı açısından stratejik bir öneme sahip olan Kızıldeniz, bu özelliğini artırarak sürdürmektedir. Günümüz dünya ticaretinin yaklaşık %13'ü Kızıldeniz üzerinden gerçekleştirilirken³⁸; ABD Enerji Bakanlığı'nın istatistik kurumu EIA'nın verilerine göre, Kızıldeniz'in güney kapısı konumundaki Babülmendep Boğazı'ndan günlük giriş yapan ham petrol ve işlenmiş petrol ürünleri miktarı 4,8 milyon varildir.³⁹ Dolayısıyla Kızıldeniz'in uluslararası deniz ticareti açısından sahip olduğu değer tartışmasızdır. Şüphesiz bu durumun ortaya çıkmasında Kızıldeniz'in kuzey kapısı konumundaki Süveyş Kanalı'nın varlığı temel etkindir. 1869 yılında açılan Süveyş Kanalı, Hint Okyanusu ve Doğu Asya'dan gelen gemilere Akdeniz'e ulaşma imkânı sunmakta ve bu sayede Ümit Burnu'nu dolaşmak zorunda kalmayan gemilerin yolunu 7 bin deniz mili kısaltmaktadır. Günlük ortalama 50 geminin geçiş yaptığı Süveyş Kanalı'ndan yıllık geçiş yapan toplam gemi sayısı ise 18 bin civarındadır.⁴⁰ Dolayısıyla Süveyş Kanalı'nın kontrolünü elinde bulunduran Mısır, sadece bölgesel değil küresel çapta bir etki alanına sahiptir.

Arap Baharı etkisinin en fazla hissedildiği ülkelerden biri olan Mısır'da 25 Ocak 2011'de başlayan mevcut yönetimi protesto gösterileri giderek artmış ve aldığı tüm sert tedbirlere rağmen tepkileri dindiremeyen Hüsnü Mübarek, 11 Şubat 2011'de istifa etmek zorunda kalmıştır. 30 yıllık Mübarek iktidarının sona erdiği ülkede yapılan 2012 yılındaki seçimleri Muhammed Mursi kazanmış ve Mursi, Mısır'ın seçilmiş ilk Cumhurbaşkanı olmuştur. Mısır'ı modernleştirme amacıyla hareket eden Mursi ile Yüksek Askeri Konsey arasında meydana gelen gerilim giderek yükselmiş ve Konsey, Mursi'nin yetkilerini kısmen kısıtlamıştır. Mursi destekçileri ve karşıtlarının gösteriler düzenlediği ülkede kutuplaşma keskinleşmiş ve Aralık 2012'de yapılan anayasa referandumu kaynaklı protestoları gerekçe gösteren Abdülfettah el Sisi komutasındaki Mısır ordusu, 3 Temmuz 2013'te yönetime el koyduğunu açıklamıştır. Casusluk davası başta olmak üzere Mısır mahkemesi tarafından çeşitli suçlardan idam cezasına çarptırılan Mursi, 17 Haziran 2019'da yargılandığı bir davanın duruşması sırasında hayatını kaybetmiştir. Türkiye, Mısır'da demokratik yoldan seçilmiş ilk Cumhurbaşkanı olan Mursi'nin darbeyle iktidardan uzaklaştırılmasına ve devamında yaşanan gelişmelere sert tepki göstermiş ve iki ülke arasındaki ilişkiler derin bir yara almıştır. General Sisi liderliğindeki Mısır, Türkiye ile ilişkilerin kötüleşmesinin de etkisiyle 2020 yılında Yunanistan'la deniz yetki alanı sınırlandırma antlaşması imzalamıştır. 2022 yılının sonuna kadar devam eden bu süreç, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Mısır Cumhurbaşkanı Abdülfettah el Sisi ile Katar'ın başkenti Doha'da yaptığı görüşmeyle yeni bir aşamaya geçmiştir.⁴¹ Çeşitli düzeylerde iki ülke arasında yapılan karşılıklı ziyaretler sürmüştür ve bu

düşecek", 21 Nisan 2024, <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/kalkinma-yolu-ile-nakliye-sureci-25-gune-dusecek/3198210>

³⁷ Britannica, Red Sea, 2025.

³⁸ Nabih Bulos, "Saudi Arabia Hopes Naval Exercises in the Red Sea Lead to Greater Clout in East Africa", The Los Angeles Times, 12 Ocak 2019, <https://www.latimes.com/world/middleeast/la-fg-saudi-arabia-red-sea-20190112-story.html>

³⁹ Göktürk Tüysüzöğlu, "Kızıldeniz'e Odaklanan Güç Mücadelesi: Sebepler ve Aktörler", Ortadoğu Etütleri, 11/2 (2019). s.329.

⁴⁰ Süveyş Kanalı için ayrıntılı bilgi için bkz: The Suez Canal, "About Suez Canal", 2025, <https://www.suezcanal.gov.eg/English/About/SuezCanal/Pages/AboutSuezCanal.aspx>

⁴¹ Fahrettin Tepealtı, Deniz Yetki Alanlarının Paylaşım Sorunu ve Türkiye, Ankara: Pegem Yayınevi, 2023, s.74-75.

kapsamda Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Şubat 2024'te Kahire'yi; Mısır Cumhurbaşkanı Abdülfettah el Sisi de Eylül 2024'te Ankara'yı ziyaret etmiştir. Dolayısıyla iki ülke arasındaki ilişkiler henüz arzu edilen seviyeye çıkarılamasa da bu yolda önemli bir mesafe alınmıştır. Bu iyileşmenin bir işareti olarak Türkiye ve Mısır, 22-26 Eylül 2025 tarihleri arasında Aksaz/Muğla'da "Türkiye-Mısır Dostluk Denizi (Bahr El Sadaka) Tatbikatı" nı icra etmişlerdir. Söz konusu tatbikat, iki ülke ordularının Akdeniz'de 13 yıl aradan sonra düzenledikleri ilk ortak tatbikat olmuştur.⁴²

Türkiye açısından Kızıldeniz havzasındaki önemli ülkelerden biri de Somali'dir. Uzun bir dönemdir iç çatışma, ayrılıkçı hareketler, terör ve ekonomik sorunlarla mücadele eden Somali, bu alanlarda en büyük destek ve iş birliğini Türkiye'den görmektedir. Bu çerçevede Türkiye ile Somali'nin imzaladığı "Askeri Eğitim ve İşbirliği Anlaşması" kapsamında Eylül 2017'den bu yana başkent Mogadişu'da yer alan TÜKSOM askeri üssündeki Türk Görev Kuvveti Komutanlığı tarafından Somali silahlı kuvvetler personeli ile polisine eğitim desteği verilmektedir. Gorgor Taburları adı verilen eğitilmiş bu askeri grup, Somali ordusunun çekirdeğini oluşturmaktadır.⁴³ İki ülke, 8 Şubat 2024 tarihinde ise "Savunma ve Ekonomi Çerçeve Anlaşması" imzalamıştır. Bölgesel dengeler açısından bir dönüm noktası olarak kabul edilen bu antlaşmayla Türkiye, başta savunma ve enerji olmak üzere Somali'de çeşitli alanlarda faaliyette bulunma imkânı elde etmiştir. Oruç Reis gemisinin hidrokarbon arama çalışmaları, Türkiye'nin Somali'de uzay üssü kurma girişimi, Türk donanmasının Somali kara sularındaki varlığı ve Türkiye'nin Somali'ye akıncı İHA ihracatı bu kapsamda sayılabilecek bazı gelişmelerdir.⁴⁴ Türkiye'nin çok boyutlu yardımı Somali'nin özellikle ayrılıkçı gruplarla mücadelesine önemli bir destek sağlamaktadır. 2012'den itibaren federal devlet yapısı ile yönetilen Somali'deki altı eyaletten ikisi olan Somaliland ve Puntland eyaletleri, tek taraflı özerklik ilanında bulunmuş ancak Kızıldeniz kıyısındaki bu eyaletlerin bağımsızlığını tanıyan herhangi bir devlet olmamıştır. Türkiye'nin 2011 yılından bu yana tek ve bağımsız Somali devleti amacıyla taraflar arasındaki arabuluculuk çalışmaları devam etmektedir.⁴⁵ Ayrıca Türkiye, ayrılıkçı Somaliland bölgesi konusunda Somali ile Etiyopya arasında da arabuluculuk yapmaktadır. Bu kapsamda iki ülkenin dışişleri bakanlarının iki tur görüşmesine aracılık eden Türkiye, son olarak Aralık 2024'te devlet başkanları düzeyinde yapılan görüşmeye de ev sahipliği yapmıştır. Somali ile Etiyopya⁴⁶ arasında bir yıldır süren gerginliğe son veren bu görüşme sonrasında taraflar, Ankara Bildirisi'ni imzalamış ve teknik görüşmelerin sürdürülmesi konusunda mutabık kalmıştır. Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın "tarihi

⁴² AA (Anadolu Ajansı), "Türkiye-Mısır Dostluk Denizi-2025 Tatbikatı seçkin gözlemci günü yapıldı", 25 Eylül 2025, <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/turkiye-misir-dostluk-denizi-2025-tatbikati-seckin-gozlemci-gunu-yapildi/3698919>

⁴³ SDE, "Türkiye Somali Anlaşması'nın Nedenleri", 09 Mart 2024, <https://www.sde.org.tr/turkiye-somali-anlasmasinin-nedenleri-konu-694>

⁴⁴ SETAV, "Türkiye-Somali Ekseninde Yeni Dönem: Stratejik Sessizlik ve Algı Gürültüsü", 22 Mart, 2025 <https://www.setav.org/turkiye-somali-iliskileri/turkiye-somali-ekseninde-yeni-donem-stratejik-sessizlik-ve-algi-gurultusu>

⁴⁵ "Türkiye-Somali Anlaşması'nın Nedenleri", <https://www.sde.org.tr/turkiye-somali-anlasmasinin-nedenleri-konu-694>

⁴⁶ Etiyopya, Nil Nehri üzerine inşa ettiği Büyük Rönesans (Hedasi) Barajı nedeniyle Mısır ve Sudan'la da gerginlik yaşamaktadır. Şimdiye kadar %80'i tamamlanan ve bittiğinde Afrika'nın en büyük barajı olacak olan Büyük Rönesans Barajı, Nil Nehri'ni %85 oranında besleyen Mavi Nil Nehri kolu üzerinde yapılmaktadır. Su payları konusunda sorun yaşayacaklarını iddia eden Mısır ve Sudan, ilk su dolumunun Temmuz 2020'de yapıldığı barajdaki çalışmaların devam etmesi ve soruna çözüm bulunamaması halinde savaşın tek yol olacağını ifade etmektedirler. Bkz: AA (Anadolu Ajansı), "Mısır: Hedasi Barajı'nın Doldurulması Konusunda Etiyopya ile Anlaşmadık", 25 Mayıs, 2023, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/misir-hedasi-baraji-nin-doldurulmasi-konusunda-etiyopya-ile-anlasmadik/2905471>

bir gelişme" olarak nitelendirdiği bildiriye göre, iki ülke arasındaki teknik görüşmelerin en geç 2025 yılı şubat ayı sonunda başlayarak dört aylık bir süre zarfında tamamlanması ve muhtemel anlaşmazlıkların Türkiye'nin desteğiyle çözülmesi amaçlanmaktadır.⁴⁷

Kızıldeniz, sıcak savaş potansiyeline sahip çok sayıda kriz odağının yanında geliştirilen önemli iş birlikleri ve projelerle de dikkat çekmektedir. Bu çerçevede değerlendirilebilecek iş birliklerinden biri, Türkiye ile Sudan arasında geliştirilen Sevakın Adası'nın aslına uygun biçimde yeniden inşa ve ihya edilmesine yöneliktir. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın 24-26 Aralık 2018 tarihlerinde yaptığı ziyarette varılan anlaşmaya göre, Sudan'ın Kızıldeniz açıklarında yer alan 20 kilometrekarelik ada üzerindeki yaklaşık 370 konut ve devlet arazisi, Türkiye tarafından restore edilerek turizm bölgesine dönüştürülecektir.⁴⁸ Mısır ve Suudi Arabistan arasında imzalanan Tiran ve Sanafir adalarının egemenliğinin Suudi Arabistan'a geçmesini öngören 8 Nisan 2016 tarihli anlaşma; Suudi Arabistan Velihaht Prensi Muhammed bin Selman tarafından 24 Ekim 2017'de duyurusu yapılan Suudi Arabistan, Ürdün ve Mısır toprakları üzerinde 26.500 kilometrekarelik bir alan üzerine inşa edilecek ve 500 milyar dolara mal olacak Neom Projesi ile Suudi Arabistan'ın 2030 vizyonu kapsamında elliden fazla ada üzerinde inşa edilmesi ve Kızıldeniz'de 200 kilometrelik sahil boyunca uzanması öngörülen Kızıldeniz Projesi, bölgeye yönelik geliştirilen diğer iş birliği ve proje çalışmalarından başlıcalarıdır.⁴⁹

Kızıldeniz'in küresel ölçekte stratejik bir değere sahip olması, doğal olarak bölgeyle ilgilenen dış aktör sayısını artırmış ve yapılan anlaşmalar çerçevesinde aralarında Türkiye'nin de bulunduğu bölge dışı güçler, Kızıldeniz Havzası'nda askeri üs sahibi olmuştur. Türkiye, 30 Eylül 2017'den itibaren başkent Mogadişu'da Somali ordusunu eğitmek amaçlı bir üs sahibiyken BAE'nin Yemen'in Mion Adası ve Eritre'nin Asab Limanı'nda askeri üsleri mevcuttur. Ayrıca ayrılıkçı Somaliland Cumhuriyeti Parlamentosu, topraklarında bir BAE askeri üssü kurulmasını onaylayan bir karar almıştır. Bölge dışı ülkelerin Kızıldeniz Havzası'nda en fazla askeri üsse sahip olduğu ülkeyse Cibuti'dir. Çin, Ağustos 2017'de yurt dışındaki ilk askeri üssünü Cibuti'de kurarken ABD, ülkedeki 4 bin personelinin görev yaptığı Camp Lemonnier üssü vasıtasıyla Yemen ve Somali'deki operasyonlarını yürütmektedir. Fransa'nın da Cibuti'de bir askeri üssü mevcuttur. Cibuti'nin en büyük ikinci ve Fransa'nın Afrika'daki en eski askeri üssü olma özelliğine sahip bu üste 900 asker görev yapmaktadır. Japonya'nın yurt dışındaki tek askeri üssü 2011 yılında; İtalya'nın kendi sınırları dışında edindiği ilk lojistik operasyonlar merkezi olma özelliği taşıyan askeri üssü de 2013 yılında yine Cibuti'de kurulmuştur. Öte yandan Suudi Arabistan, Cibuti ile askeri üs kurma konusunda ilkesel mutabakata varmıştır. Cibuti, yapımına izin verdiği bu askeri üsler sayesinde yıllık 160 milyon dolar gelir elde etmektedir.⁵⁰

Kızıldeniz Havzası'ndaki yoğun askeri faaliyetlerin nedenlerinden biri de özellikle Aden Körfezi'nde yoğunlaşan "deniz haydutluğu" girişimleridir. Kızıldeniz ile Hint Okyanusu bağlantısını sağlayan Babülmendep Boğazı ve çevresinde yaşanan bu girişimler, ticaret

⁴⁷ AA (Anadolu Ajansı), "Türkiye'nin Arabuluculuğuyla Somali ile Etiyopya'nın İmzaladığı Ankara Bildirisi Dünya Basınında Geniş Yer Buldu", 12 Aralık 2024, <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/turkiyenin-arabuluculuguyla-somali-ile-etiyopyanin-imzaladigi-ankara-bildirisi-dunya-basininda-genis-yer-buldu/3422894>

⁴⁸ AA (Anadolu Ajansı), "Kızıldeniz'in Haritası Yeniden Çiziliyor", 05 Ocak 2018, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/kizildenizin-haritasi-yeniden-ciziliyor-/1023305>; Ancak dönemin Devlet Başkanı Ömer el Beşir'in Nisan 2019'da yaşanan iç çatışmalar nedeniyle iktidarını kaybetmesi, Sudan'la yapılan bu anlaşmanın uygulanabilirliği konusunda belirsizliğe neden olmuştur.

⁴⁹ "Kızıldeniz'in Haritası Yeniden Çiziliyor"; TAV, "ABD'nin Orta Doğu'daki Askeri Üsleri", 6 Şubat 2024, <https://turkiyearastirmalari.org/2024/02/06/yayinlar/infografik/abdnin-orta-dogudaki-askeri-usleri/>

⁵⁰ "Kızıldeniz'in Haritası Yeniden Çiziliyor"

gemileri ve tankerleri hedef almaktadır. Somali’de devlet otoritesinin sağlanamaması nedeniyle deniz korsanlığına yönelik etkili tedbirler alınamaması, uluslararası aktörleri sorunla ilgili kolektif tedbir almaya sevk etmiştir. Bu çerçevede BM, Haziran 2008’den itibaren bölgede güvenliğin sağlanabilmesi amacıyla üçüncü ülkelerin Somali kara suları ile Hint Okyanusu-Aden Körfezi bağlantısında askeri devriye yapmalarına izin veren bir karar almıştır.⁵¹ Ayrıca Yemen’deki Husilerin Gazze’de soykırım yapan İsrail’e ait veya ilişkili gemilere saldırılar düzenlemesi de bölgedeki deniz trafiğini etkileyen diğer bir durumdur. Bu nedenle son dönemde önemli sayıda ticaret gemisi güvenlik kaygısıyla Kızıldeniz yerine Ümit Burnu üzerinden batı pazarlarına ulaşmayı tercih etmektedir. Ancak bu rota değişikliği gemilerin seyahat süresini 3 ay uzatırken nakliye masraflarını da önemli oranda artırmaktadır. Yaşanan güvenlik endişesinin etkisiyle Kızıldeniz’de günlük taşınan yük hacmi yaklaşık %65 azalmış ve 2023 Aralık ayında 75 olan Süveyş Kanalı’ndan geçen gemi sayısı 38’e kadar düşmüştür.⁵²

Sonuç

Türkiye, milli menfaatleri gereği kıyısı bulunan Akdeniz ve Karadeniz havzalarının yanı sıra doğal ve tarihi hinterlandında yer alan Hazar Denizi, Basra Körfezi ve Kızıldeniz havzalarındaki gelişmelerle yakından ilgilenmeli ve buna göre aksiyon almalıdır. Şüphesiz söz konusu deniz havzaları Türkiye için çeşitli fırsatlar sunmasının yanında önemli tehditleri de içinde barındırmaktadır.

Türkiye, kıyılarında üç Türk devletinin bulunduğu Hazar Denizi ve yakın çevresindeki gelişmeleri hassasiyetle takip etmektedir. Eski SSCB üyesi Rusya, Kazakistan, Türkmenistan ve Azerbaycan ile İran’ın kıyıdaş olduğu Hazar Denizi, sahip olduğu zengin hidrokarbon kaynaklarıyla öne çıkmaktadır. Dolayısıyla Hazar Havzası’ndaki enerji kaynaklarının paylaşılması ve uluslararası piyasalara taşınması stratejik önemdedir. Bu noktada Türkiye ile Azerbaycan’ın geliştirdiği Gürcistan geçişli BTC petrol boru hattı, BTE doğal gaz boru hattı ve Trans Anadolu doğal gaz boru hattı bölgedeki hidrokarbon kaynaklarının Rus kontrolü dışında tüketicilere ulaştırılmasını sağlamaktadır. Ayrıca devam eden girişimlerle Türkmen gazının Azerbaycan üzerinden Türkiye ve Avrupa pazarlarına taşınması da gündemdedir. Dağlık Karabağ sorununun Azerbaycan’ın mutlak zaferi ile çözülmesi ve bölgedeki Ermeni işgalinin sona ermesi, Türkiye ile Ermenistan ilişkilerinin normalleşmesi ve iki ülke arasındaki sınır kapılarının açılmasının önündeki en önemli engeli ortadan kaldırmıştır. Bu durum Türkiye’ye Ermenistan’la ticari ilişkiler kurma ve Laçın koridorunun açılması başta olmak üzere çeşitli alanlarda önemli fırsatlar oluşturma potansiyeline sahiptir. Hazar Havzası’nın sürdürülebilir bir siyasi istikrara kavuşması, Çin’in Kuşak Yol Projesi açısından da önem arz etmektedir. Ancak bölgedeki istikrarın sağlanamaması ve daha da kötüleşmesi ise başta İran kaynaklı olmak üzere büyük bölgesel sorunlara neden olacak ve bu durumdan şüphesiz en fazla etkilenen ülkelerin başında Türkiye gelecektir.

Orta Doğu’nun merkezi kabul edilebilecek Basra Körfezi ve yakın çevresi sahip olduğu devasa enerji kaynakları nedeniyle küresel ölçekte önem taşıyan bir bölgedir. Körfez ülkelerinin sahip olduğu hidrokarbon kaynaklarının Avrupa pazarlarına taşınması ve Uzak Doğu ile Avrupa arasında geliştirilmeye çalışılan yeni ticaret yolları, bölgenin sahip olduğu

⁵¹ Somali açıklarında yaşanan deniz haydutluğu girişimleriyle mücadeleye destek veren ülkeler arasında yer alan Türkiye, 25 Haziran-10 Aralık 2020 tarihleri arasında bu amaçla kurulan çok uluslu CTF 151 gücünün komutasını yürütmüştür. Bkz: Deniz Haber Ajansı, “Deniz haydutluğu ile mücadeleyi Türk amiral yönetiyor”, 27 Kasım 2020, <https://www.denizhaber.net/deniz-haydutlugu-ile-mucadeleyi-turk-amiral-yonetiyor-haber-98585.htm> (22.03.2025).

⁵² “Red Sea Situation Bulletin”, 16 Şubat, 2024, <https://www.iss-shipping.com/advisories/red-sea-situation-bulletin>

potansiyel ekonomik fırsatlar olarak öne çıkmaktadır. Irak'ın Kalkınma Yolu Projesi'nde olduğu gibi söz konusu güzergahlar açısından kritik bir konumda yer alan Türkiye, bölge ülkeleriyle geliştireceği iş birlikleri sayesinde yeni kazanımlar elde edebilecektir. Körfez ülkelerinin İran'la yaşadığı gerilimlerin etkisiyle kendilerine bölgesel müttefik arayışı içinde olmaları Katar, Suudi Arabistan ve BAE gibi sermaye zengini ülkelerle Türkiye arasında yeni ortaklıklara zemin hazırlamaktadır. Diğer taraftan PKK'nın kendini feshetme kararı sonrasında bölgede yaşanacak rahatlama, Türkiye ile Irak Bölgesel Kürt Yönetimi arasındaki ilişkilerin ilerlemesine de katkı sunacaktır. Ancak İran'ın mezhep temelli yayılcı hareketleri, ABD ve İsrail'in bölgesel istikrarı tehdit eden girişimleri, Körfez Havzası için en önemli tehditler olarak öne çıkmaktadır.

Kızıldeniz, uluslararası deniz ulaşımı bakımından taşıdığı yüksek önem nedeniyle küresel siyasetin öncelikli konuları arasında yer almaktadır. Babülmendep Boğazı ile Arap Denizi ve Hint Okyanusu'na; Süveyş Kanalı ile Akdeniz'e bağlanan Kızıldeniz, doğu-batı ticaretinin gerçekleştiği en önemli güzergahlardan biri konumundadır. Son dönemde bölgeye olan ilgisini artıran Türkiye, Somali ve Sudan ile geliştirdiği ortaklıklarla dikkat çekmektedir. Somali'yle başta güvenlik ve enerji olmak üzere her alanda yakın iş birliği kuran Türkiye, ülkedeki ayrılıkçı hareketlerle mücadele konusunda da Somali'ye destek vermektedir. Türkiye'nin Somali'de gerçekleştirdiği hidrokarbon arama faaliyetleri, Sudan'la kurulan yakın ilişkiler, Mısır'la ilişkilerin önemli ölçüde normalleşmesi ve bölgedeki yatırım imkanları, Türkiye açısından Kızıldeniz havzasındaki fırsatlar olarak görülmektedir. Diğer taraftan Somali'nin kırılgan siyasi yapısı, Sudan'da yaşanan istikrarsızlık, Mısır ve Sudan'ın Etiyopya ile yaşadığı su sorunu ve bölgedeki deniz haydutluğundan kaynaklanan ulaşım sorunları da Kızıldeniz Havzası'nın geleceğini etkileyen tehditler olarak öne çıkmaktadır.

Görüldüğü üzere söz konusu üç deniz havzasında Türkiye'yi yakından ilgilendiren çok sayıda sorun ve fırsatlar mevcuttur. Uluslararası sorunların çözümünde her zaman çok taraflı ortaklıkları önceleyen yapıcı bir tutum takınan Türkiye'nin söz konusu havzalara yönelik mevcut yaklaşımını muhafaza etmesi stratejik bir öncelik olarak değerlendirilmelidir. Her bir deniz havzasında küresel ve/veya bölgesel güçlerle rekabet halinde olan Türkiye'nin jeopolitik geleceği şüphesiz bu mücadelede elde edilecek başarı veya başarısızlığa göre şekillenecektir.

Kaynakça

- AA (Anadolu Ajansı), (05 Ocak, 2018); *Kızıldeniz'in Haritası Yeniden Çiziliyor*, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/kizildenizin-haritasi-yeniden-ciziliyor-/1023305> (15.04.2025)
- AA (Anadolu Ajansı), (25 Mayıs, 2023); *Mısır: Hedasi Barajı'nın Doldurulması Konusunda Etiyopya ile Anlaşmadık* <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/misir-hedasi-baraji-nin-doldurulmasi-konusunda-etiyopya-ile-anlasmadik/2905471> (22.03.2025).
- AA (Anadolu Ajansı), (16 Ekim 2023); *Kuşak ve Yol Girişimi: Çin'in Yükselen Güç Stratejisinin Temel Taşı* <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/kusak-ve-yol-girisimi-cinin-yukselen-guc-stratejisinin-temel-tasi/3021633> (22.03.2025).
- AA (Anadolu Ajansı), (19 Nisan 2024); *Kalkınma Yolu Projesi ile Türkiye-Irak ticaretinde 20 milyar dolar hedefi* <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/kalkinma-yolu-projesi-ile-turkiye-irak-ticaretinde-20-milyar-dolar-hedefi/3196302> (22.03.2025).

- AA (Anadolu Ajansı), (21 Nisan 2024); *Kalkınma Yolu ile nakliye süreci 25 güne düşecek* <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/kalkinma-yolu-ile-nakliye-sureci-25-gune-dusecek/3198210> (22.03.2025).
- AA (Anadolu Ajansı), (22 Nisan 2024); *“Türkiye, Irak, Katar ve BAE Arasında “Kalkınma Yolu” Mutabakat Zaptı İmzalandı”*, <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/turkiye-irak-katar-ve-bae-arasinda-kalkinma-yolu-mutabakat-zapti-imzalandi/3199092> (22.07.2025).
- AA (Anadolu Ajansı), (12 Aralık 2024); *Türkiye'nin Arabuluculuğuyla Somali ile Etiyopya'nın İmzaladığı Ankara Bildirisi Dünya Basınında Geniş Yer Buldu* <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/turkiyenin-arabuluculuguyla-somali-ile-etiyopyanin-imzaladigi-ankara-bildirisi-dunya-basininda-genis-yer-buldu/3422894> (22.03.2025).
- AA (Anadolu Ajansı), (17 Şubat 2025); *Türkmen Gazı, “Türkiye'nin Enerji Koridoru” Rolünü Güçlendirecek* <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/turkmen-gazi-turkiyenin-enerji-koridoru-rolunu-guclendirecek/3484200> (09.10.2025).
- AA (Anadolu Ajansı), (25 Eylül, 2025); *Türkiye-Mısır Dostluk Denizi-2025 Tatbikatı seçkin gözlemci günü yapıldı*, <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/turkiye-misir-dostluk-denizi-2025-tatbikati-seckin-gozlemci-gunu-yapildi/3698919> (08.10.2025).
- AA (Anadolu Ajansı), (29 Eylül 2025); *Trump, İsrail Başbakanı Netanyahu'yu Beyaz Saray'da kabul etti*, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/trump-israil-basbakani-netanyahuyu-beyaz-sarayda-kabul-etti/3702531> (02.10.2025).
- Arı, Tayyar. *Geçmişten Günümüze Orta Doğu Siyaset Savaş ve Diplomasi*. İstanbul: Alfa Yayınları, 2005.
- Aydın, Mustafa. “Türkiye'nin Orta Asya Politikaları”, 5 Deniz Havzasında Türkiye, der., Mustafa Aydın, Çağrı Erhan, Ankara: Siyasal Kitabevi, 2006: 415.
- BBC News, (6 Ekim 2023); *“Zengezur Koridoru: İran projeye neden karşı çıkıyor?”*, <https://www.bbc.com/turkce/articles/c1r4nr42wl4o> (12.03. 2025).
- BBC News, (08 Nisan 2025); *Kazakistan, Türkmenistan ve Özbekistan Kıbrıs Cumhuriyeti'ne Neden Elçi Atadı?* <https://www.bbc.com/turkce/articles/cnv5z8p402go> (01.05.2025).
- BBC News, (8 Ağustos 2025); *“Zengezur Koridoru hakkında neler biliniyor?”* <https://www.bbc.com/turkce/articles/c5yp2kw3142o> (03. 10. 2025).
- Britannica. *Persian Gulf*. 7 Ekim, 2025. <https://www.britannica.com/place/Persian-Gulf>. (11.04.2025).
- Britannica. *Red Sea*. 13 Ekim, 2025. <https://www.britannica.com/place/Red-Sea/Economic-aspects>. (28.03.2025).
- Brzezinski, Zbigniew. *Büyük Satranç Tahtası: Amerika'nın Önceliği ve Bunun Jeostratejik Gerekleri*. Çev., Ertuğrul Dikbaş ve Ergun Kocabıyık. İstanbul: Sabah Kitapları, 1998.
- Bulos, Nabih. *“Saudi Arabia Hopes Naval Exercises in the Red Sea Lead to Greater Clout in East Africa”*, The Los Angeles Times, 12 Ocak 2019, <https://www.latimes.com/world/middleeast/la-fg-saudi-arabia-red-sea-20190112-story.html>
- Deniz Haber Ajansı, (27.11.2020); *Deniz Haydutluğu ile Mücadeleyi Türk Amiral Yönetiyor* <https://www.denizhaber.net/deniz-haydutlugu-ile-mucadeleyi-turk-amiral-yonetiyo-r-haber-98585.htm> (11.05.2025)

- Dokuzlar, Bircan. *Dünya Güç Dengesinde Yeni Silah Doğal Gaz: Orta Asya'dan Avrupa'ya*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2006.
- Fuller, Graham E. "Turkey's New Eastern Orientation". In *Turkey's New Geopolitics*, edited by. Graham E. Fuller and Lan O. Lesser. London: Routledge, 1993: 37-97.
- Hasanlı, Cemil. *Soğuk Savaşın İlk Çatışması İran Azerbaycanı*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 2005.
- Keküllüoğlu, Ufuk Can & Valiyeva, Kamala. *Klasik Jeopolitik Teorilerin Perspektifinden Türkiye'nin Jeopolitik İzdüşümü*. Working Paper Series, 3/3, (2022): 42-62.
- Köroğlu, Veli. *Jeopolitik ve Jeopolitik İlminin Nüfus Unsuru Açısından Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri*. Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. 1/1, (2004): 27-43.
- Metin, Meftun. *Politik ve Bölgesel Güç Hazar*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2004.
- President of the Republic of Azerbaijan. *Joint Declaration signed on meeting between President of Azerbaijan and Prime Minister of Armenia held in Washington*. 9 Ağustos 2025, <https://president.az/en/articles/view/69572>
- Milli İstihbarat Akademisi (MİA). *12 Gün Savaşı ve Türkiye için Dersler*. Ağustos 2025, <https://t.co/rs5m1M3mOb>
- Oruç, Haydar. "İsrail ile İran Arasındaki "12 Gün Savaşının" Bütüncül Analizi." *Kriter Dergisi*, Temmuz-Ağustos 2025, Sayı:103. <https://kriterdergi.com/dosya-iran-israil-savasi/israil-ile-iran-arasindaki-12-gun-savasinin-butuncul-analizi>
- Red Sea Situation. "Red Sea Situation Bulletin". 16 Şubat, 2024. <https://www.iss-shipping.com/advisories/red-sea-situation-bulletin>.
- SDE. "Türkiye-Somali Anlaşması'nın Nedenleri". 09 Mart 2024, <https://www.sde.org.tr/turkiye-somali-anlasmasinin-nedenleri-konu-694>
- SETAV. "Türkiye-Somali Ekseninde Yeni Dönem: Stratejik Sessizlik ve Algı Gürültüsü". 22 Mart 2025. <https://www.setav.org/turkiye-somali-iliskileri/turkiye-somali-ekseninde-yeni-donem-stratejik-sessizlik-ve-algi-gurultusu>
- Strauss Center. "Strait of Hormuz- Oil in the Persian Gulf". 11 Nisan, 2025. <https://www.strausscenter.org/strait-of-hormuz-oil-in-the-persian-gulf/>.
- TANAP. 13 Nisan 2025. <https://www.tanap.com/tanap-projesi>
- TASAM (Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi), "1. Körfez Savaşı", (2025): Erişim 22 Mart 2025. https://tasam.org/Files/Icerik/File/1_K%C3%B6rfez_Sava%C5%9F%C4%B1_pdf_1690c694-7b42-41e3-9699-2159ac18bb8f.pdf
- Taşcıoğlu, Ö. L. "İkinci Karabağ Savaşı ve Sonuçları". *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 25/2 (2023):555-556.
- TAV (Türkiye Araştırmaları Vakfı). "ABD'nin Orta Doğu'daki Askeri Üsleri". 6 Şubat 2024. <https://turkiyearastirmalari.org/2024/02/06/yayinlar/infografik/abdnin-orta-dogudaki-askeri-usleri/>
- T.C. Ticaret Bakanlığı, "Kalkınma Yolu Projesi", Ticaret Müşavirleri ile Yapılmış Olan Elektronik Sohbet Toplantıları, Irak, Aralık 12, 2024.
- Tepealtı, Fahrettin. "Boru Hatları Ulaşımı ve Potansiyelinin Türkiye'nin Siyasi Coğrafyasındaki Etkileri ve Önemi". Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2009.
- Tepealtı, Fahrettin. *Deniz Yetki Alanlarının Paylaşım Sorunu ve Türkiye*. Ankara: Pegem Yayınevi, 2023.

- The Suez Canal. (2025) *About Suez Canal*.
<https://www.suezcanal.gov.eg/English/About/SuezCanal/Pages/AboutSuezCanal.aspx> (22.03.2025).
- TRT HABER, (27.10.2023); ABD Ortadoğu'daki Üslerini Güçlendiriyor
<https://www.trthaber.com/haber/dunya/abd-ortadogudaki-uslerini-guclendiriyor-807470.html> (17.04.2025)
- Türk Devletleri Teşkilatı. 2025; *Organizasyon* <https://www.turkicstates.org/tr>
- Tüysüzöğlü, Göktürk. “Kızıldeniz’e Odaklanan Güç Mücadelesi: Sebepler ve Aktörler”. Ortadoğu Etütleri. 11/2 (2019):324-67.
- Yalçinkaya, Alaeddin. *Kafkasya'da Siyasi Gelişmeler: Etnik Düğümünden Küresel Kördüğümüne*. Ankara: Lalezar Kitabevi, 2006.
- Yıldırım, Yüksel. Siyasetin Milli Kimlik Oluşumuna Etkisi: Yakın Doğu’da Türk, İran ve Arap Kimlikleri, iç Tarih ve Uygarlık İstanbul Yıllığı: 16 / Devlet-Toplum Ayrımı ve Otorite, İstanbul: Doğu Kitabevi, 2024, s.35-59.
- Zaghloul, Omar. *İsrail-İran arasında karşılıklı saldırılar*. 24 Haziran 2025.
<https://www.aa.com.tr/tr/info/infografik/46663>

Etik Kurul Raporu: Bu çalışma için etik kurul raporu gerekliliği bulunmamaktadır.
--

Katkı oranı beyanı: %100

Çatışma beyanı: Makalede, herhangi bir kurum, kuruluş ve kişi ile mali çıkar çatışması yoktur.
